

Наталка Пазюра

молодший науковий співробітник,
відділ української історіографії,
Інститут історії України НАН
України (Київ, Україна),
n_novohatnya@ukr.net

ДО ІСТОРІОГРАФІЇ СТАРОГО УКРАЇНСЬКОГО КОНСЕРВАТИЗМУ

У статті проаналізовано праці, присвячені історії українського консерватизму, зокрема періоду його формування і становлення, умовно названого старим українським консерватизмом. З'ясовано, що дослідження вказаної теми було започатковане в діаспорі, в Україні ж український консерватизм почали вивчати лише зі здобуттям незалежності. Абстрагуючись від теоретико-методологічних напрацювань західноєвропейських учених, українські дослідники досліджують український консерватизм у контексті світових тенденцій та з урахуванням історико-регіональних особливостей. Такими, зокрема, є тривалий бездержавний статус України та культурні відмінності українців. Аналіз історіографії старого українського консерватизму дозволяє виокремити низку перспективних питань для подальшого студіювання. Це, зокрема, потреба теоретичного узагальненні вказаного питання, залучення міждисциплінарних підходів задля всебічного висвітлення теми, її персоніфікація шляхом дослідження індивідуальних практик діячів консервативного напрямку.

Ключові слова: старий український консерватизм, історіографія, традиція, культурництво.

Дослідження раннього періоду в історії українського консерватизму (старий український консерватизм) – від зародження окремих ідей до їхньої трансформації в ідейно-політичний концепт у 1920-х роках – є недостатньо студійованим напрямом в українській історіографії. З одного боку, наявні праці засвідчують інтерес до цієї теми фахівців із різних галузей гуманітаристики, а з другого – постійне звернення українських дослідників до теоретико-методологічних праць зарубіжних авторів засвідчує потребу її комплексного вивчення.

Загалом студіювання українського консерватизму започаткував у діаспорі відомий дослідник І. Лисяк-Рудницький. Визначивши загалом консерватизм як духову настанову, «що бачить особливу цінність у традиційному ладі й у традицією освячених установах і формах життя»¹, учений констатував, що в українській історії консерватизм відіграв визначну роль у збереженні мови, віри, звичаїв і обрядів, традиційних форм родинного і громадського життя та сприяв збереженню української національної ідентичності в умовах бездержавності й чужоземних окупацій. Учений узагальнив генезу українського консерватизму до середини ХХ ст., виокремивши в ній: 1) період до половини ХІХ ст.; 2) другу половину ХІХ ст. – 1917 р. (з виділенням консерватизму на півавстрійській та підросійській Україні); 3) розвиток консерватизму після 1917 р.

У своєму баченні сутності старого українського консерватизму як періоду його зародження І. Лисяк-Рудницький виходив із обґрунтування політико-правових основ гетьманського ладу, прагнення надати владі гетьманів монархічної спадковості, а в подальшому вбачав його у боротьбі за збереження національних і станових привілеїв. Запропонований ученим принцип історичного легітимізму та традиціоналізму, а також періодизація справили значний вплив на подальше студіювання цієї теми, яке розпочалося в Україні лише на початку 1990-х років.

Чи не найбільший внесок у справу дослідження українського консерватизму належить В. Потульницькому. У низці своїх праць він ґрунтовно дослідив його генезу, яку розглянув у тісному зв'язку з вивченням історико-політичних аспектів формування української традиційної еліти (шляхти і, насамперед, її

¹ *Лисяк-Рудницький І.* Консерватизм // *Енциклопедія українознавства: словникова частина.* Париж–Нью-Йорк, 1959. Т. 3. С. 1108; *Його ж.* Між історією і політикою. Мюнхен: Сучасність, 1973. С. 132; *Його ж.* Історичні есе: в 2 т. Київ, 1994. Т. 2. С. 125. По суті, статтю «Консерватизм», опубліковану в «Енциклопедії українознавства», без змін передруковано у двох пізніших працях.

військових і політичних кіл)². Звідси й висновок ученого, що виразниками консервативної ідеї в Україні були представники польської шляхти руського (українського) походження і козацтва, які в процесі утворення гетьманської держави XVII–XVIII ст. і упродовж XIX–XX ст. «вितворили і зберегли власний життєвий уклад, що базувався на усвідомленні необхідності збереження і відтворення в своїй генеалогії, суспільних функціях, службах і заняттях козацько-гетьманських традицій, орієнтації в державному будівництві України переважно на гетьманську ідею і вирішення українського питання міжнародним шляхом, а також на необхідності збереження і відтворення на Україні саме

² *Потульницький В.* Історія української політології (концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній думці). Київ, 1992. С. 108–168; *Його ж.* Нариси з української політології (1819–1991). Київ, 1994. С. 150–225; *Його ж.* Шляхта і консервативна державна ідея в Україні у XIX–XX ст.: проблеми історіографії та історіософії // Студії з архівної справи та документознавства. 1999. Т. 5. С. 33–38; *Його ж.* Світогляд українського лівобережного панства у другій половині XIX століття // Київська старовина. 2000. № 4. С. 32–38; *Його ж.* Роль польської шляхти у формуванні світоглядних та ідеологічних засад українського монархізму в другій половині XIX – на початку XX ст. // Проблеми слов'янознавства. 2000. Вип. 51. С. 57–68; *Його ж.* Український консерватизм як ідеологічна і соціально-політична передумова становлення другого українського гетьманату: основні напрямки і концепції» (1789–1914) // Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика / Відп. ред. Ю. Терещенко. Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія. Історія, економіка, філософія. Київ, 2000. Вип. 4. С. 68–117; *Його ж.* Український консерватизм в XIX – на початку XX ст. // Український археографічний щорічник. 2001. Вип. 5/6. С. 80–111; *Його ж.* Український консервативний рух в середовищі галицької еліти на початку 20-го століття // Історіографічні дослідження в Україні. Київ, 2002. Вип. 11. С. 79–89; *Його ж.* Україна і всесвітня історія. Історіософія світової та української історії XVII–XX ст. Київ, 2002. С. 337–383; *Його ж.* Представник польського консерватизму Міхал Чайковський як учасник Кримської війни (До реконструкції історичної перспективи проблеми) // Наш Крим. 2016. Вип. 2. С. 67–75.

традиційної гетьманської форми правління як гаранту стабільності і сили української держави»³.

В історії українського консерватизму В. Потульницький викремив кілька періодів. Перший із них – кінець XVIII – перша половина XIX ст. – учений пов'язав із розвитком автономістського руху як реакції на ліквідацію Гетьманщини і вираженого в прусській місії В. Капніста, реставраційних проектах М. Миклашевського, М. Репніна-Волконського, Г. Андрузького, діяльності П. Завадовського, Д. Трощинського та діячів Новгород-Сіверсько-Полтавського гуртка. До цього ж періоду автор відносить рух українського шляхетства Правобережної України, який, попри своє включення до загально-польського національно-визвольного руху, надавав йому українського забарвлення⁴.

У межах другого періоду, окресленого В. Потульницьким другою половиною XIX ст., консервативні тенденції українців виразно виявилися у заснуванні та роботі земств, громад, наукових поглядах П. Куліша, В. Антоновича, М. Драгоманова, діяльності Г. Галагана, В. Тарновського, А. Чарторийського, М. Чайковського, Ф. Духінського та ін.⁵

Третій період, який розглядає В. Потульницький, – 90-ті роки XIX – початок XX ст. – характеризується розгортанням земської, громадсько-культурної, наукової, мистецької та політичної діяльності, яка виразно засвідчує традиції українського консерватизму і державництва. Щодо Правобережжя, то репрезентантом і продовжувачем ідейно-теоретичних орієнтацій правобережної шляхти у пошуках ідентичності з усією Україною виступив В. Липинський⁶. Четвертий період, за П. Потульницьким, починається в 1917 р.

³ *Потульницький В.* Шляхта і консервативна державна ідея в Україні у XIX–XX ст.: проблеми історіографії та історіософії. С. 35.

⁴ *Потульницький В.* Український консерватизм як ідеологічна і соціально-політична передумова становлення другого українського гетьманату. С. 69–84.

⁵ Там само. С. 84–97.

⁶ Там само. С. 97–105.

Водночас В. Потульницький запропонував не лише періодизацію, а здійснив типологічний аналіз старого українського консерватизму, поклавши в його основу територіальний принцип. Відтак, учений виокремив: 1) консервативний рух лівобережної української шляхти, який розпочався як реакція на інкорпорацію і ліквідацію автономії⁷; 2) консервативний рух правобережної української шляхти⁸ і 3) консервативний рух галицької української шляхти – найбільш «запізнілий», який, на думку вченого, виник лише напередодні і в ході Першої світової війни⁹.

Таким чином у представленні В. Потульницького український консерватизм був спрямований на відновлення монархічного ладу, що в результаті було реалізовано у Гетьманаті 1918 р. Водночас учений зазначає, що часом консерватизм проявлявся в інших формах і хоча й ставив за основу реставрацію Гетьманщини, утім «трактував її вже як шлях і ключ до майбутнього – демократії, федерації, слов'янського братства»¹⁰, що простежується в участі української шляхти в діяльності Кирило-Мефодіївського братства, земствах, громадах тощо.

Теза про роль і значення консерватизму в українській політичній історії, зокрема в збереженні культури, традицій та національної ідентичності є ключовою у роботах С. Гелея¹¹. Він, як і Лисяк-Рудницький, починає аналіз українського консерватизму від «Історії Русів», персоніфікує його іменами Я. Марковича, В. Рубана, В. Капніста, Ф. Туманського, А. Чепи, В. Ломиковського та ін. діячів періоду національного відродження, чий консервативний світогляд став ідеологічною платформою бо-

⁷ *Потульницький В.* Український консерватизм в ХІХ – на початку ХХ ст. С. 82–89.

⁸ Там само. С. 89–95.

⁹ Там само. С. 95–102.

¹⁰ *Потульницький В.* Світогляд українського лівобережного панства у другій половині ХІХ століття. С. 36.

¹¹ *Гелей С.* Консервативна течія в суспільно-політичній думці України ХІХ ст. Львів, 1996.

ротьби за збереження станових і національних інтересів¹². Окрему увагу автор приділив дослідженню консервативної думки на Галичині, виразниками якої упродовж XVIII–XIX ст. було греко-католицьке духовенство¹³.

Крізь призму традиціоналізму з наголосом на ролі у збереженні національної ідентичності та державному відродженні України український консерватизм досліджували О. Голобуцький і В. Кулик¹⁴, Ю. Терещенко¹⁵, О. Ситник¹⁶, М. Гордієнко¹⁷, В. Майданюк¹⁸ та ін. дослідники.

Заслуговують на увагу публікації з цієї теми запорізького дослідника С. Геращенка, зокрема його конкурсна робота на здобуття премії для молодих учених НАН України «Український консерватизм наприкінці XIX ст. – 1914 р.»¹⁹. Нижню хронологічну межу дослідник визначає переходом українського

¹² Там само. С. 6–7.

¹³ Там само. С. 55–104.

¹⁴ *Голобуцький О., Кулик В.* Консерватизм – ідеологія порядку, стабільності і добробуту. Київ, 1995.

¹⁵ *Терещенко Ю.* Причинки до історії галицького консерватизму // *Терещенко Ю.* Скарби історичних традицій. Нариси з історії української державності. Київ, 2011. С. 236–309; *Його ж.* Потенціал українського консерватизму // *Вісник Київського державного лінгвістичного університету.* Серія: Історія, економіка, філософія. Київ, 2012. Вип. 17. С. 3–13; *Його ж.* Дух державності. Нереалізований проект українського консерватизму [Електронний ресурс] Режим доступу <http://tyzhden.ua/History/30875>; *Його ж.* Україна XIX століття: між консерватизмом, лібералізмом і соціалізмом [Електронний ресурс] Режим доступу <https://tyzhden.ua/History/114781>

¹⁶ *Ситник О. І.* Консерватизм: генеза ідей. Луцьк, 2000.

¹⁷ *Гордієнко М.* Процес еволюції та політичні перспективи ідеології консерватизму // *Політичний менеджмент.* 2007. № 5. С. 46–59.

¹⁸ *Майданюк В.* Консерватизм як ідеологія: критерії та основні принципи // *Вісник Севастопольського національного технічного університету.* Серія: Політологія. Севастополь, 2010. Вип. 112. С. 132–136.

¹⁹ *Геращенко С.* Український консерватизм наприкінці XIX ст. – 1914 р.: конкурсна робота на здобуття премії НАН України для молодих учених / Запорізький державний ун-т. Запоріжжя, 2001. 105 с.

руху від культурницького до політичного етапу, верхню – Першою світовою війною, що мала визначальний вплив на розвиток консервативної ідеології.

Зародження українського консерватизму С. Геращенко пов'язує із формуванням наприкінці XVIII ст. світогляду, що виявився в опорі русифікації, відновленні втрачених прав та привілеїв (автономістський рух), у прагненні зберегти культуру, традиції родинного та громадського життя. Далі простежує його через діяльність громад, земств (зокрема чернігівського та полтавського), акцентує на активній позиції нащадків козацької старшини (як-от В. Тарновського, П. Дорошенка).

На думку дослідника, політизація українського руху наприкінці XIX – на початку XX ст. значно вплинула й на розвиток консерватизму, адже створила умови, за яких не вдалося об'єднати «традиціоналізм у національному питанні з соціально-економічними вимогами»²⁰. На відміну від В. Потульницького та ін. дослідників, С. Геращенко розглядає еволюцію українського консерватизму не лише крізь призму створення та діяльності українських партій (приміром Української демократичної партії, Української демократично-хліборобської партії), а й загальноросійських об'єднань (як-от «Русское собрание», «Союз русского народа», «Союз архангела Михаила», «Киевский клуб русских националистов» та ін.), які стали для частини українців «політичним притулком»²¹.

Участь українського дворянства у російських монархічних організаціях дослідник пояснює радикалізмом соціалістично налаштованого молодого покоління – провідників українських політичних партій, що відштовхнув від українського політичного життя заможні верстви, «консерватизм яких був націлений якщо не на збереження існуючого ладу, то хоча б на поступову його зміну»²². Складність дилеми суспільно-політичного вибору українського шляхетства на початку XX ст., його несприйняття форм і методів соціальних зрушень, а відтак хитання між укра-

²⁰ Там само. С. 37.

²¹ Там само. С. 38–51.

²² Там само.

інофільством та чорносотенством автор розглянув на прикладі життєписів братів Андрія і Миколи Стороженків та Василя Горленка.

По суті, дослідження С. Геращенка хронологічно охоплює період, який свого часу О. Оглоблин окреслив як час існування *малоросійського консерватизму*, послідовників якого розглядав у площині подвійної лояльності, як людей відданих українській науково-культурній діяльності, так водночас і прихильних до російської влади²³.

З початку 2000-х років генеза українського консерватизму стала темою кількох кандидатських дисертацій з різних галузей знань. Так, у 2001 р. львівська дослідниця Н. Козак захистила роботу на здобуття ступеня кандидата політичних наук «Український консерватизм: історія і сучасність»²⁴. Це перше комплексне дослідження, у якому на широкій джерельній базі розглянуто розвиток українського консерватизму від зародження окремих ідей до формування ідейно-політичної доктрини, проаналізовано її роль у консолідації українського суспільства та становленні української державності.

Н. Козак простежила еволюцію українського консерватизму у широкому порівнянні із західними практиками завдяки зіставленню понять «консервативний світогляд», «консервативна ідеологія» та «консервативна доктрина», окреслила ознаки кожного з них. Це дозволило їй визначити характерні риси українського консерватизму, зокрема його національну спрямованість, історичну та просторову поліваріантність форм і напрямів

²³ *Оглоблин О.* З невиданих листів Василя Горленка до Миколи Стороженка (1893–1905) // Україна (Париж). 1952. № 7. С. 558; *Його ж.* Мій творчий шлях українського історика // Оглоблин О. Студії з історії України. Статті та джерельні матеріали. Нью-Йорк, К., Торонто, 1995. С. 21.

²⁴ *Козак Н. А.* Український консерватизм: історія і сучасність: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2001. 193 с.

та недостатню внутрішню структурованість на початковому етапі²⁵.

Проаналізувавши періодизації розвитку українського консерватизму, запропоновані І. Лисяком-Рудницьким, В. Потульницьким, О. Голобуцьким і В. Куликом, Н. Козак запропонувала власну схему, взявши за основу столітні проміжки, виокремивши: 1) період до кінця XVIII ст., пов'язавши його з політичною діяльністю українських гетьманів (зокрема, прагнення встановити спадкову владу, об'єднати українські землі під єдиним керівництвом, побудувати ієрархічне суспільство та зберегти національні традиції); 2) XIX ст., коли прояви консерватизму були виражені через протидію асиміляції і обмежувалися переважно сферами науки і культури; 3) XX ст. (з виділенням у період 1900–1930 рр. поміркованого, традиційного та радикального напрямів консерватизму), трансформація у неоконсерватизм); 4) сучасний український консерватизм²⁶. Такий підхід безперечно заслуговує на увагу, однак, на нашу думку, навряд чи дозволить уникнути суперечок щодо чітких часових рамок, адже кожен запропонований авторкою період має різне змістове наповнення.

Розкриття сутності національної ідеї в політичних концепціях українських та російських інтелектуалів консервативного напрямку стало метою дисертаційного дослідження Р. Коршука на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук²⁷. Звертаючись у другому розділі до генези українського консерватизму, автор зазначає, що як *політична ідеологія* (виділення наше. – Н. П.) він зародився на межі XVIII–XIX ст. Як і європейські консервативні рухи він був реакцією на певні події і, проявившись спочатку в автономістському, а згодом антикварному русі, відіграв значну роль у збереженні української іден-

²⁵ Там само. С. 44.

²⁶ Там само. С. 42.

²⁷ *Коршук Р. М.* Особливості національної ідеї в політичних концепціях українського та російського консерватизму: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2005. 184 с.

тичності. Попри персоніфікацію старого українського консерватизму іменами Я. Маркевича, В. Рубана, В. Капніста, Ф. Туманського, А. Чепи, автор, утім, зауважив, що їхня діяльність була позбавлена ознак національної ідеї²⁸.

Характеризуючи прояви українського консерватизму в другій половині XIX ст. у контексті діяльності великих землевласників, зокрема В. Галагана, В. Тарновського, Г. Милорадовича, В. Горленка, А. Стороженка, Р. Коршук констатує, що вони не змогли вийти за межі «кволого» культурництва, пояснюючи це протиріччям між династичною відданістю царському престолу та почуттям територіального патріотизму. На нашу думку, таке бачення місця і ролі діячів XIX ст. є спрощеним, адже культурницька діяльність була зумовлена відсутністю політичних свобод, однак навіть за таких умов внесок названих діячів у національно-культурний розвиток є доведеним. Як слушно зауважує С. Єкельчик, «Українофільство заслуговує на те, щоб його оцінювати не як перейдений етап у наперед визначеному поступові української нації до свідомости і власної держави, а як час розмаїтих можливостей самовизначення, винахідливих культурних стратегій та розхитування імперських цінностей зсередини»²⁹.

Грунтовністю та оригінальністю підходів відзначається дисертація львівського дослідника Р. Лехнюка, присвячена українським консервативним середовищам Галичини першої чверті XX ст.³⁰ Абстрагуючись від теоретичних напрацювань західно-європейських учених, дисертант визначив зміст понять «консерватизм», «ідеологія», «традиція», «модерність», «консервативне середовище» та дослідив теоретичну та практичну діяльність консервативних угруповань (на прикладі русофілів, христ-

²⁸ Там само. С. 57–60.

²⁹ Єкельчик С. Українофіли. Світ українських патріотів другої половини XIX століття. Київ, 2010. С. 12–13.

³⁰ Лехнюк Р. О. Українські консервативні середовища в Галичині у першій чверті XX століття: національно-політичний аспект: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2018. 301 с.

янсько-суспільного руху та Греко-католицької церкви) у визначений період. Заслуговує на увагу той факт, що діяльність консервативних середовищ розглянуто у контексті розвитку консервативних рухів у Центрально-Східній Європі. Зокрема, простежено взаємовпливи з польськими, словенськими та чеськими консерваторами, зв'язок із консервативними середовищами Наддніпрянської України.

Тема зародження та розвитку українського консерватизму присутня в дисертації В. Слободяна, захищеній у 2018 р. на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління. Робота присвячена дослідженню консервативної традиції українського державотворення, її розвитку та зв'язку з політичним сьогоденням у контексті із західноєвропейськими державотворчими процесами³¹. Ретроспективний огляд генези українського консерватизму дослідник розпочинає зі зламу кінця XIX – початку XX ст., пов'язуючи його з виникненням перших політичних партій. Цей етап він характеризує як переломний у розвитку консерватизму. Утім, як відбувалося його зародження та трансформація до означеного часу, позаяк підрозділ дисертації має назву «Український консерватизм: зародження та етапи розвитку ідей», у дослідженні практично не йдеться³². Автор лише наголошує, що процес становлення *доктрини* (виділення наше. – *Н. В.*) був складним і довготривалим, пояснюючи це особливостями історичного розвитку України, її тривалим бездержавним статусом, регіональними відмінностями українців та неоднорідністю соціальної бази.

Отже, український консерватизм як політична ідеологія та практика суспільного життя у своєму розвитку пройшов кілька етапів, особливість кожного з яких визначала та суспільно-політична ситуація, у межах якої відбувалася його генеза. Огляд історіографії засвідчує, що період формування українського

³¹ Слободян В. Я. Консерватизм як джерело формування політико-ідеологічних засад українського державотворення: дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.01 / Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2018. 224 арк.

³² Там само. С. 44.

консерватизму (старий український консерватизм) охоплює достатньо тривалий часовий проміжок від автономістського руху другої половини XVIII ст. до початку XX ст. з відповідним розмаїттям ознак та проявів, які варіювали залежно від історичних обставин.

Дослідники тлумачать старий український консерватизм як індивідуальний світогляд, уявлення про традицію, політику, державу та роль Церкви; представляють його як прагнення реставрувати монархію, зберегти національну ідентичність, охоронну роботу, культурництво, регіональний патріотизм тощо. Очевидним є брак досліджень індивідуальних практик консерваторів і, окрім небагатослівних згадок про діячів автономістського руху, нащадків старшинських родів чи представників галицького духовенства, виокремлення постатей П. Куліша, А. Шептицького, О. Барвінського, старий український консерватизм практично не персоніфікований³³. Перелік осіб, названих свого часу І. Лисяком-Рудницьким послідовниками українського консерватизму, став, по суті, канонічним і з'являється у кожному новому дослідженні.

Аналіз праць унаочнює потребу використання у дослідженні вказаної теми міждисциплінарних підходів, залученні здобутків різних дисциплін, адже часом спостерігається переважання на користь галузі, фахівцем якої є автор. Скажімо, Н. Козак у своєму історіографічному огляді зауважила, що переобтяження історичним фактажем стали на заваді О. Голобуцькому та В. Кулику під час розгляду генези українського консерватизму у контексті консервативних ідей у країнах Заходу, у результаті чого, на думку авторки, питання не було належно висвітлене³⁴.

³³ Варто, однак, виокремити статтю: *Лехнюк Р.* Граф Михайло Тишкевич: від крайового до модерного українства // *Intermagum: історія, політика, культура. Матеріали міжнародної наукової конференції "В єдності сила. Україна–Польща: спільні шляхи до свободи"*. Житомир, 2014. С. 162–172.

³⁴ *Козак Н.* Український консерватизм: історія і сучасність: автореф. дис. ... канд. іст. наук / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2001. С. 7.

Водночас глибше знання історичного процесу дозволило б їй об'єктивніше підійти до питання хронології українського консерватизму, ґрунтовніше висвітлити етапи його розвитку.

У дослідженнях еволюції старого українського консерватизму привертає увагу довільне вживання понять «консервативний світогляд», «консервативна ідеологія» та «консервативна доктрина». Приміром, Н. Козак розуміє консервативний світогляд як основу ідеології, а доктрину – як конкретизовану ідеологію з урахуванням особливостей простору і часу, визначаючи характерні особливості кожної з категорій та різні періоди функціонування³⁵. Р. Лехнюк, виходячи з базових принципів понять «консерватизм», «ідеологія» та ін., яких дотримується упродовж всього дослідження, робить висновок, що український консерватизм у Галичині в першій чверті ХХ ст. не можна трактувати як ідеологію з огляду на невідповідність традиційним критеріям «ідеологічності», і розуміє його як світогляд чи стиль мислення³⁶. На неідеологічності українського консерватизму до 1917 р. наголошує й В. Потульницький. На думку Р. Коршук, консерватизм як *політична ідеологія* зародився на межі ХVІІІ–ХІХ ст.³⁷, водночас стверджує, «що стосовно ХІХ ст. варто вести мову про певні консервативні тенденції, аніж про консерватизм як структуровану ідейно-політичну течію»³⁸. Кристалізація політичної доктрини українського консерватизму, за М. Слободяном, відбулася у період 1900–1930 рр.³⁹

³⁵ Там само. С. 8.

³⁶ Лехнюк Р. О. Українські консервативні середовища в Галичині у першій чверті ХХ століття... С. 2, 207.

³⁷ Коршук Р. М. Особливості національної ідеї в політичних концепціях українського та російського консерватизму. С. 57.

³⁸ Коршук Р. М. Особливості національної ідеї в політичних концепціях українського та російського консерватизму: автореф. дис. ... канд. політ. наук / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2005. С. 10.

³⁹ Слободян В. Я. Консерватизм як джерело формування політико-ідеологічних засад українського державотворення. С. 48.

Отже, огляд історіографії засвідчує, що тема українського консерватизму, зокрема його ранній період (старий український консерватизм), привертає увагу дослідників різних галузей знань, утім попри певні напрацювання низка питань потребує детальнішого вивчення (зокрема, йдеться про необхідність узгодження змісту деяких термінів та понять, залучення міждисциплінарних підходів задля всебічного висвітлення теми, її персоніфікація шляхом дослідження індивідуальних практик діячів консервативного напрямку). У перспективі це розкриє перед дослідниками нові горизонти для роботи та дозволить теоретично переосмислити як сам концепт, так і підходи в його вивченні.

Natalka Paziura

Junior Researcher, Department of
Ukrainian historiography, Institute of
History of Ukraine NAS of Ukraine
(Kyiv, Ukraine),
n_novohatnya@ukr.net

TO THE HISTORIOGRAPHY OF THE OLD UKRAINIAN CONSERVATISM

The article analyzes the works devoted to the history of Ukrainian conservatism, in particular the period of its formation and establishment, conventionally called old Ukrainian conservatism. It was found out that the research of this topic was started in the diaspora. In Ukraine, Ukrainian conservatism began to be studied only with the achievement of independence. Having abstracted from theoretical and methodological developments of Western European scholars, Ukrainian researchers are investigating Ukrainian conservatism in the context of world trends, taking into account historical and regional peculiarities. In such way, the long stateless status of Ukraine, in particular, and the cultural differences of Ukrainians are shown. The analysis of the historiography of old Ukrainian conservatism allows us to distinguish a number of perspective issues for further study. This is, in particular, the need for a theoretical synthesis of this issue, the involvement of interdisciplinary approaches for the comprehensive coverage of the topic and its personification through the study of individual practices of the people who represented conservatism.

Key words: *old Ukrainian conservatism, historiography, tradition, public-cultural work.*

REFERENCES

1. Lysiak-Rudnytskyj, I. (1959). Konservatyzm. In *Entsyklopediia ukrainoznavstva: slovnykova chastyna* (vol. 3. pp. 1108–1110). Paris–New-York. [In Ukrainian]
2. Lysiak-Rudnytskyj, I. (1973). *Mizh istoriieiu i politykoiu*. Munchen: Suchasnist. [In Ukrainian]
3. Lysiak-Rudnytskyj, I. (1994). *Istorychni ese* (vol. 2). Kyiv. [In Ukrainian]
4. Potulnytskyj, V. (1992). *Istoriia ukrainskoi politolohii (kontseptsii derzhavnosti v ukrainskij zarubizhnij istoriko-politychnij dumtsi)*. Kyiv: Lybid. [In Ukrainian]
5. Potulnytskyj, V. (1994). *Narysy z ukrainskoi politolohii (1819–1991)*. Kyiv: Lybid. [In Ukrainian]
6. Potulnytskyj, V. (1999). Shliakhta i konservatyvna derzhavna ideia v Ukraini u XIX–XX st.: problemy istoriohrafii ta istoriosofii. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, (5), 33–38. [In Ukrainian]
7. Potulnytskyj, V. (2000). Svitohliad ukrains'koho livoberezhnogo panstva u druhij polovyni XIX stolittia. *Kyivska starovyna*, (4), 32–38. [In Ukrainian]
8. Potulnytskyj, V. (2000). Rol polskoi shliakhty u formuvanni svitohliadnykh ta ideolohichnykh zasad ukrainskoho monarkhizmu v druhij polovyni XIX – na pochatku XX st. *Problemy slovianoznavstva*, (51), 57–68. [In Ukrainian]
9. Potulnytskyj, V. (2000). Ukrainskyj konservatyzm iak ideolohichna i sotsialno-politychna peredumova stanovlennia druhoho ukrainskoho hetmanatu: osnovni napriamky i kontseptsii (1789–1914). *Ukrainskyj konservatyzm i hetmanskyj rukh: istoriia, ideolohiia, polityka. Visnyk Kyivskoho derzhavnogo lnhvistychnoho universytetu. Seriia. Istoriia, ekonomika, filosofii*. Kyiv, (4), 68–117. [In Ukrainian]
10. Potulnytskyj, V. (2001). Ukrainskyj konservatyzm v XIX – na pochatku XX st. *Ukrainskyj arkhiohrafichnyj schorichnyk*, (5/6), 80–111. [In Ukrainian]
11. Potulnytskyj, V. Ukrainskyj konservatyvnyj rukh v seredovyschi halytskoi elity na pochatku 20-ho stolittia. *Istoriiohrafichni doslidzhennia v Ukraini*, (11), 79–89. Kyiv. [In Ukrainian]
12. Potulnytskyj, V. (2002). *Ukraina i vsesvitnia istoriia. Istoriiosofiiia svitovoi ta ukrains'koi istorii XVII–XX st.* Kyiv. [In Ukrainian]

13. Potulnytskyj, V. (2016). Predstavnyk polskoho konservatyizmu Mikhal Chajkovskij iak uchashnyk Krymskoi vijny (Do rekonstruktsii istorychnoi perspektyvy problemy). *Nash Krym*, (2), 67–75. [In Ukrainian]
14. Helej, S. (1996). Konservatyvna techiia v suspilno-politychnij dumtsi Ukrainy XIX st. Lviv. [In Ukrainian]
15. Holobutskij, O. & Kulyk, V. (1995). *Konservatyzm – ideolohiia poriadku, stabilnosti i dobrobutu*. Kyiv. [In Ukrainian]
16. Sytnyk, O. (2000). *Konservatyzm: heneza idej*. Lutsk. [In Ukrainian]
17. Majdaniuk, V. (2010). Konservatyzm iak ideolohiia: kryterii ta osnovni pryntsyipy. *Visnyk Sevastopolskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Serii: Politolohiia*, (112), 132–136. Sevastopol. [In Ukrainian]
18. Kozak, N. A. (2001). *Ukrainskyj konservatyzm: istoriia i suchasnist* [Ukrainian Conservatism. History and Present Situation] (*Candidate's thesis*). Lviv. [In Ukrainian]
19. Kozak, N. A. (2001). *Ukrainskyj konservatyzm: istoriia i suchasnist* [Ukrainian Conservatism. History and Present Situation] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Lviv. [In Ukrainian]
20. Korshuk, R. M. (2005). *Osoblyvosti natsionalnoi idei v politychnykh kontseptsiiakh ukrainskoho ta rosijskoho konservatyizmu* [The peculiarities of the national idea in political conceptions of Ukrainian and Russian conservatism] (*Candidate's thesis*). Kyiv. [In Ukrainian]
21. Korshuk, R. M. (2005). *Osoblyvosti natsionalnoi idei v politychnykh kontseptsiiakh ukrainskoho ta rosijskoho konservatyizmu* [The peculiarities of the national idea in political conceptions of Ukrainian and Russian conservatism] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Kyiv. [In Ukrainian]
22. Yekelchuk, S. (2010). *Svit ukrainskykh patriotiv*. Kyiv. [In Ukrainian]
23. Heraschenko, S. (2001). *Ukrainskyj konservatyzm naprykintsi XIX st. – 1914 r.: konkursna robota na zdobuttia premii NAN Ukrainy dlia molodykh uchenykh*. Zaporizhzhia. [In Ukrainian]
24. Ohloblyn, O. (1952). Z nevydanykh lystiv Vasyliia Horlenka do Mykoly Storozhenka (1893–1905). *Ukraina*, (7), 556–569. Paris. [In Ukrainian]
25. Ohloblyn, O. (1995). Mij tvorchyj shliakh ukrains'koho istoryka. In Ohloblyn O. *Studii z istorii Ukrainy. Statti ta dzherelni materiialy*, (pp. 3–39). New-York, Kyiv, Toronto. [In Ukrainian]
26. Hordiienko, M. (2007). Protses evoliutsii ta politychni perspektyvy ideolohii konservatyizmu. *Politychnyj menedzhment*, (5), 46–59. Kyiv. [In Ukrainian]

27. Slobodian, V. Ya. (2018). *Konservatyzm iak dzherelo formuvannia polityko-ideolohichnykh zasad ukrainskoho derzhavotvorennia* [Conservatism as the source of the political and ideological underpinnings of the Ukrainian state formation] (*Candidate's thesis*). Kyiv. [In Ukrainian]
28. Lekhniuk, R. O. (2018). *Ukrainski konservatyvni seredovyscha v Halychyni u pershij chverti XX stolittia: natsionalno-politychnyj aspekt* [Ukrainian conservative environments in Galicia in the first quarter of the XX century: national and political aspects] (*Candidate's thesis*). Lviv. [In Ukrainian]
29. Lekhniuk, R. O. (2014). Hraf Mykhajlo Tyshkevych: vid krajovoho do modernoho ukrainstva. *Intermarum: istoriia, polityka, kultura*, 162–172. Zhytomyr. [in Ukrainian]
30. Tereschenko, Yu. (2012). Potentsial ukrainskoho konservatyizmu. *Visnyk Kyivskoho derzhavnoho linhvistychnoho universytetu. Serii. Istoriia, ekonomika, filosofiia*, (17), 3–13. Kyiv. [in Ukrainian]
31. Tereschenko, Yu. (2011). Dukh derzhavnosti. Nerealizovanyj proekt ukrainskoho konservatyizmu. Retrived from <http://tyzhden.ua/History/30875> [in Ukrainian]
32. Tereschenko, Yu. Ukraina XIX stolittia: mizh konservatyzmom, liberalizmom i sotsializmom. Retrived from <https://tyzhden.ua/History/114781> [in Ukrainian]
33. Tereschenko, Yu. (2011). Prychynky do istorii halytskoho konservatyizmu. In Tereschenko Yu. *Skarby istorychnykh tradytsij. Narysy z istorii ukrains'koi derzhavnosti*, (pp. 236–309). Kyiv. [in Ukrainian]